

Gazdasági könyvek,

melyek Heckenast Gusztáv könyvkiadó-hivatalában Pesten, (egyetem-utca 4-dik szám) megjelentek és minden hiteles könyvtárnál kaphatók:

Bartosságh, Joseph v. Der Schäferei-Verwalter.

Erinnerungen für die bei Schäferereien angestellten Unterbeamten. Aus vieljährig praktischen Verwaltungs-Erfahrungen zusammengedruckt und verordnet. Zweite Ausgabe. (126 S. gr. 8.) Geh. 1 fl.

Böhm, Karl, hochgräfl. Erdödy'scher Thier-

arzt. Der homöopathische Thierarzt, oder Darstellung der wichtigeren Krankheiten der Pferde, Rinder, Schafe, Schweine und Hunde, deren Ursachen, Erkennung und Heilung nach homöopathischen Grundsätzen. Zweite Auflage. (540 S. 8.) Steif geb. 2 fl.

Hieraus sind einzeln zu haben:

Der homöopathische Pferdearzt. Eine Darstel-

lung der wesentlichen Erfordernisse für Gesunderhaltung des Pferdes, sowie der Grundsätze und Lehren der Homöopathie mit ausführlicher Angabe ihres Verfahrens zu Heilung der Krankheiten des Pferdes. (266 S. 8.) In Umschlag geb. 1 fl. 50 kr.

Der homöopathische Rindvieharzt, oder Dar-

stellung der wichtigeren Krankheiten des Rindviehs, deren Ursachen, Erkennung und Heilung nach homöopathischen Grundsätzen. (147 Seiten 8.) Geheftet 80 kr.

Der homöopathische Schafarzt, oder Darstel-

lung der wichtigeren Krankheiten der Schafe, deren Ursachen, Erkennung und Heilung nach homöopathischen Grundsätzen. (98 S. 8.) Geh. 80 kr.

Hüppmann, Anton. Allgemein geprüfter Pester

Kochbuch, oder die Kochkunst für kleine herrschaftliche und bürgerliche Haushaltungen nach den besten deutschen, ungarischen und französischen Methoden. Enthaltend: Grundleitende und vielfältig erprobte Anweisungen zur Bereitung aller möglichen Speisen und Gerichte für das einfache Bedürfnis des Tages sowohl, als auch für ausserordentliche Mahlzeiten und Festlichkeiten. Balle, Soirée's u. s. w. Nebst einer Anweisung zur Zubereitung der vorzüglichsten Theebekörden. Siebente vermehrte Auflage. (312 S. 8.) Steif geb. 1 fl.

Hüppmann, Anton. Der elegante Gaumen. Prak-

tisches Handbuch der feinen Kochkunst. Nach den besten deutschen und französischen Methoden. Enthaltend die Anweisung zur Bereitung von 400 der ausgesuchtesten und feinsten Gerichte. Mit 114 Abbildungen. Zweite Ausgabe. (288 S. 8.) Geh. 2 fl.

Kochbuch, neuestes Pariser, nach den Vorschrif-

ten der berühmtesten Köchinnen Frankreichs zusammengestellt. Enthaltend über fünfhundert Recepte zur Bereitung aller Arten von Fleisch- und Fastenspeisen, Pasteten, feinen Mehlspeisen, Backwerk, Torten, Sülsen, Crèmes, candirten und eingemachten Früchten, Obstsaften, Eis, Liqueuren, Ratatouille, nebst Anweisungen zum Serviren der Weine, Zusammenstellung der Speisekarten etc. etc. Mit deutscher und französischer Benennung der Speisen, nebst figurirter Darstellung der Aussprüche sämmtlicher im Buche vorkommenden französischen Wörter. Zweite Auflage. 631 S. gr. 8.) Geh. 2 fl.

Heckenast Gusztáv könyvkiadó-hivatalában Pesten (egyetem-utca 4-ik sz.) megjelent és minden könyvtárnál kapható:

DÖNTVÉNYTÁR.

A magy. kir. curia semmitőszéki

legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű

határozatai.

Gyűjtötték:

Dr. Da day Sándor és Dr. Gallu József,
m. k. igazságügyminiszeri titkár. a m. k. semmitőszéki tanácsjegyzője.

I. folyam.

Nyolczadrét 164 lap) füzve ára 1 ft. 50 kr.

Több fajú kotló-s-tyuktojás eladása.

Alólírottánál, következő legnemesebb fajta tyukoktól **kotló-s-tyuktojások** rendelhetők meg április hótól kezdve 1 tucztat **kotló-s-tyuktojás sveczi tyukoktól**, fehérszürke s fehér bubbal 12 ft.

1 tucztat **kotló-s-tyuktojás** arany s ezüst színűvelü brabanti fekete tyukoktól, fehér bubbal, Brahma Pootra szürke-fehérral, valamint törpe tyukoktól 6 ft. A pakolásért 50 kr.

A pénzüsszög beküldése bérmentve kérikt s a megrendelések utánvét mellett is eszközölhetők.

Blütner Gyula,

gyógyszerész Gloggnitz-ban.

790 (9-11)

Kiadó-tulajdonos Heckenast Gusztáv. — Nyomatott saját nyomdájában Pesten 1870 (egyetem-utca 4-dik szám alatt).

A nyári idényre

következő cikkek dus választékát ajánlják

KERTÉSZ és EISERT Pesten,

Dorotya-utca 2. szám, a „magyar király” című szállodával szemközti.

Fagylalt-készítő gépek, magánzók részére.

Az új medénzó-alaku gépekkel, melyek minden eddig megjelent gépekénél jobbak, 10 percz alatt, o y fagylaltot készíthetnek, mely készítés közben a gépben alkalmazott készítőlélek által folyást kevertetvén, finomságára nézve kívánni valót nem hagy, igen díszes medénzójuk pedig külön bor és pezsgő behűtésére is használható; egy itező fagylaltja valok darabja 14 ft 50 kr. Két itezőnek 18 ft 50 kr. Egy kis könyvecské, mely nem csak a gép használatának körülményes leírását, hanem a különféle fagylaltok készítéséhez való utasítást is tartalmazza, minden géphez mellékeltek s kívánára külön is elküldetnek. Henger-alaku gépek, darabja egy itezőnek 8 ft 80 kr. Két itezőnek 13 ft 50 kr.

Franc. szik(Soda)viz készítő gépek.

A Sodaviz mint igen kellemes, egészségi tekintetben előnyös ital, gyorsan átalános kedveltségre jutott. Gépeink segítségével, köveve a használati utasítást, bárki csekély fáradság és költség mellett, maga készíthet kitűnő, s ami a földgől, mindig friss Sodavizet. A Sodaviz-gépeknek árai: 2 4 6 10 messelyt tartalmaznak.

A szükséges porok kívánatra olcsón szállítva küldetnek. Gépeink pezsgőbor és kósnemű limonádék készítéséhez is alkalmasak.

Angol patent kerti-fecskendők,

melyek egy rugany (caoutchouc) csőből állanak, melynek alsó vége bármilyen vízzel telt edénybe állítva, míg a cső felső végén alkalmazott, felelté szilárd s bárki által könnyűvel kezelhető fecskendő, cső alakjában vagy egy erős sugárban, megjelölve a társágra vagy magaságra szórta a vizet, — s ennél fogva a kártevők, kerti árszékben, sőt tűzveszély alkalmával nagy előnyvel használhatók. Kisebkek darabja 10 ft 80 kr, nagyobbak 14 ft, nagyobbak 17 ft.

Nyári legyezők, felelté és edényekkel: 7-12" 35, 40, 50

ban, fából készült, bottal és súlymunkával: 60, 70, 80 kr.

Kerti fecskendők díszes, szeszakhatók stb. 25 kr-tól kezdve 10 ft darabja.

Nap- és en tout cas-ernyők, a legújabb díszes és legelőnyösebbek: 1 ft 70 kr-tól kezdve 10 ft darabja.

Vaj- és sajttányérok üveg-fedővel 1.60-1.80 ft-tól 15 ft-ig.

Sodaviz-gépek fából és szaruból 30 kr-tól 3 ft 50 kr-ig.

Ezest- és olajtartók 1-15 ft-ig.

Víz pohártartók 65 kr-tól 1-2.50-15 ft-ig.

Prizsgót fagylaltkészítő-gépek 15 ft.

Habverő-gépek 1.80-2.90 ft-ig.

Asztali és uszonna-készletek, kávé- és víz-tálak, evő- és kávé-kannák, kenyérszekerek, gyufatartók és egyéb kávéházak és vendéglők berendezéséhez szükséges cikkek készletben tartatnak.

Virág-asztalák 6-25 ft-ig.

Függő virágkosarak ablakok számára 1.50-6 ft-ig.

Madár-kalitkák felfüggesztetők és asztaloknál 1.80-21 ft-ig.

Utazó-szekerek, nevezetesen: mindennemű vészon-, bűr- és fa-öndök, vállbakaszkáló és kézi öndök, üres és berendezettek, berendezett uti szekrények és tekeresek, női és úri kalap-dobozok stb., felelté dus választékban tartatnak készletben, melyekről kiadásra szívesen szolgálunk. Rajzokat ellátott árjegyzékek.

Plaid-szjak gyermekek és nagyok számára, vállba öklaszhatók is 40 kr-tól 2 ft-ig.

Angol szivartárak 25-75 ának, vállba fűggesztetők 3.30-9 ft-ig.

Fürdő-szekerek: fürdő-táskák, fürdő- és zuhato-szjakok, szivacs-tartók, dörzso-kefék, kesztyűk és kendők, uszó-fejűk, sapkák, övek stb.

Mulattatásul.

Flobert-féle czipiszlolyok és puskák nem durratván szabadban mint szabadban, sok mulatdaggal párosult gyakorlatokhoz a czipiszlolyokban igen ajánlandók. Pistolyok 9 ft-tól 13 ft 50 kr-ig, puskák 19-20 ft-ig, kézi lövedékek 85 kr.

Czettáblák ezekhez, kigúri hócsészák és egyéb mosásvírtálak 9 ft 80 kr.

Malász-botok kicsohatók 1-16 ft-ig.

Kész balhorgok 12-50 ft-ig.

Rugany labdák és balonok, színesek és színtelenek, minden nagyságuk 10 kr-tól 2 ft-ig.

A jelenleg oly olcsó postalí fuvarbér lehetősége téven a kívánt tárgyakat gyorsan csekély költség és utánvét mellett elküldhetni, így az utasítást oda irányul a belénk helyezett bizalmat a hozzánk érkező rendelmenyek, gyors és pontos eszközése által megérdemelnünk, kerven az árak körülbelüli meghatározását. — Meg nem felelo tárgyak visszavetnek.

Melodion sipladák harmonium hangokkal, tánc és egyéb zenedarábokat játszó, gyermekek szabadban igen sok mulatdaggal szereznek, egyszerűek 4 darabától 9 ft, 6 dból 15 ft, 5 darabától és contrabassal 16 ft.

Papír léghajók, borzesszel használhatók 85 kr-tól 1 ft 60 kr-ig.

Croquet-játékok gyermekek számára 1 ft 80 kr-tól 3 ft-ig, megnöttek számára 6 ft.

Volans, karika-játékok, lepkeháló, botanizáló szelenczék stb.

A jelenleg oly olcsó postalí fuvarbér lehetősége téven a kívánt tárgyakat gyorsan csekély költség és utánvét mellett elküldhetni, így az utasítást oda irányul a belénk helyezett bizalmat a hozzánk érkező rendelmenyek, gyors és pontos eszközése által megérdemelnünk, kerven az árak körülbelüli meghatározását. — Meg nem felelo tárgyak visszavetnek.

Melodion sipladák harmonium hangokkal, tánc és egyéb zenedarábokat játszó, gyermekek szabadban igen sok mulatdaggal szereznek, egyszerűek 4 darabától 9 ft, 6 dból 15 ft, 5 darabától és contrabassal 16 ft.

Papír léghajók, borzesszel használhatók 85 kr-tól 1 ft 60 kr-ig.

Croquet-játékok gyermekek számára 1 ft 80 kr-tól 3 ft-ig, megnöttek számára 6 ft.

Volans, karika-játékok, lepkeháló, botanizáló szelenczék stb.

A jelenleg oly olcsó postalí fuvarbér lehetősége téven a kívánt tárgyakat gyorsan csekély költség és utánvét mellett elküldhetni, így az utasítást oda irányul a belénk helyezett bizalmat a hozzánk érkező rendelmenyek, gyors és pontos eszközése által megérdemelnünk, kerven az árak körülbelüli meghatározását. — Meg nem felelo tárgyak visszavetnek.

Melodion sipladák harmonium hangokkal, tánc és egyéb zenedarábokat játszó, gyermekek szabadban igen sok mulatdaggal szereznek, egyszerűek 4 darabától 9 ft, 6 dból 15 ft, 5 darabától és contrabassal 16 ft.

Papír léghajók, borzesszel használhatók 85 kr-tól 1 ft 60 kr-ig.

Croquet-játékok gyermekek számára 1 ft 80 kr-tól 3 ft-ig, megnöttek számára 6 ft.

Volans, karika-játékok, lepkeháló, botanizáló szelenczék stb.

A jelenleg oly olcsó postalí fuvarbér lehetősége téven a kívánt tárgyakat gyorsan csekély költség és utánvét mellett elküldhetni, így az utasítást oda irányul a belénk helyezett bizalmat a hozzánk érkező rendelmenyek, gyors és pontos eszközése által megérdemelnünk, kerven az árak körülbelüli meghatározását. — Meg nem felelo tárgyak visszavetnek.

Melodion sipladák harmonium hangokkal, tánc és egyéb zenedarábokat játszó, gyermekek szabadban igen sok mulatdaggal szereznek, egyszerűek 4 darabától 9 ft, 6 dból 15 ft, 5 darabától és contrabassal 16 ft.

Papír léghajók, borzesszel használhatók 85 kr-tól 1 ft 60 kr-ig.

Croquet-játékok gyermekek számára 1 ft 80 kr-tól 3 ft-ig, megnöttek számára 6 ft.

Volans, karika-játékok, lepkeháló, botanizáló szelenczék stb.

25-ik szám.

Tizenhetedik évfolyam.

Pest, június 19-én 1870.

Előfizetési feltételek: a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok együtt: Egész évre 10 ft. — Félévre 5 ft.

Csupán Vasárnapi Ujság: Egész évre 6 ft. Fél évre 3 ft. — Csupán Politikai Ujdonságok: Egész évre 5 ft. — Fél évre 2 ft. 50 kr.

Hirdetési díjak, a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságokk: Egy négyszer hasábozott petit sor, vagy annak helye, egyszeri ígátással 10 krajczárba; háromsor- vagy többesori ígátással csak 7 krajczárba számított. — Kiadó-hivatalunk számára hirdetményeket előford Bessen: Oppelik Alajos, Wollzeile Nr. 22. és Hansenstein és Vogler, Wollzeile No. 9. — Bélyeg-díj, külön minden ígátás után 30 újkraczár.

Gróf Batthyány Lajos özvegye.

A Vasárnapi Ujság csak igen ritkán s egészen kivételesen közöl női arcképeket és életrajzokat. Nem mintha kevesebb tiszteltet viseltetnék a női nem iránt, s nem mintha kicsinylené azon befolyást, melyet a közügyekre egyenesen vagy közvetve gyakorolnak. Tartózkodásunk egyedül azon tekintet, mert a nőkkel, még a közéletre s ügyekre gyakorolt hatásukban is nehéz, majdnem lehetetlen elvonni a határvonalat, mi tartozik köz- és mi magánéletükhöz. Nem szerepelhetvén, társadalmi fogalmaink szerint közvetlenül a közügyek intézésében, azokra is csak férjeik, fiaik, vagy barátjaik által folyhatván be, hatásuk többnyire — s legalább rendes körülmények közt — elrejtőzik a vizsga szemek, hírlapi nyelvek s nyilvános bírálat elől, bár tagadhatlanul, annál nagyobb és döntőbb gyakran.

A női erények maguk is olyanok, hogy nem akarnak, nem szeretnek dicsértetni s a nyilvánosság elé, még követeendő példátul is vonzoltatni. Anyai szeretet, tevékenység a házi körben, erkölcsi tisztaság, fenkölt nemes kedély, még a hazaszeretet is a női kebelben, rejtekben viruló virágok, tenger fenekén fényesülő gyöngyök, melyeknek színét veszi a napvilág, melyekhez a hírhedség nem adhat semmit, csak vehet el belőlök.

S pedig ki tagadná a nők óriási befolyását a társadalmi, sőt az államéletre is? Nemcsak mert az igazán kitűnő férfiak, kikről a történelem beszél, gyakrabban voltak kitűnő anyával mint apával áldva meg, s ha egyes nagy tulajdonok az apáktól örököltetnek is, de a jellem és szellem összhangja rendszeren az anyák öröksége fiaikban; — hanem közvetlenül is, azon befolyásban, melylyel egyes napikérdésekben s az egész közélet irányítása által azon férfiakra bírnak, kik viszont arra hívták, hogy az ország ügyeit igazgassák

s a nemzet sorsát, jóra-roszra, elhatározzák.

A történelem mindamellett igaztalan volt a nők iránt. Egy Semiramist böles kormányzatáról, egy Sába királynőjét pompájáról, egy Cleopatrát bájáról, s a Gracchusok anyját, hogy fiaival dicsekedtek ékszerek helyett, emlegeti ugyan, — de vajmi kevés elmélkedést szentel a női nem egyetemes befolyásának az erkölcsökre, a férfiakra s általok magának a történelemnek alakulására is! Azon nők közt, kik a magánéletükről érényei

Lajosnak özvegyét, e napokban is gyásza egész magasztosságában szemléltünk, de a ki már a negyvenes évek kezdetén egyik hatalmas tényezője volt ama szabadelvű nemzeti mozgalmaknak, melyeknek gyújtója akkor a pozsonyi országgyűlések ellenzéke vala.

Gróf Zichy Antónia, a ma is élő gróf Zichy Károly leánya, s a dúsgazdag gróf Batthyány János — a magyar Croesus — unokája, kevéssé van jellemezve azzal, ha annyit mondunk róla, hogy jó s lelkes honleány. Melyik igaz magyar nő ne volna az, általános értelmében a szónak?

Midőn Batthyány Lajosnak, kivel, anyja után, harmadikbeni rokonságban állott, ne-jévé lön, e nagy vagonu, kitűnő tehetségekkel megáldott fiatal mágus jelleme még ugy-szóvala alakulóban volt. Kezdetben elhanyagolt nevelését később utazásokkal s világbeli tapasztaltsággal egészítette ki; jelleme eredeti szilárságából már fejlődni kezdett későbbi férfias szilársága. De egy gyöngéd s mégis eszes nő befolyásának igen sok tenni valója volt, még e ritka adományokkal bíró jellem teljes összhangzásra hozásában. S gróf Zichy Antónia az a nő volt épen, a milyenre gróf Batthyány Lajosnak szüksége volt. Alapvonalai jellemének: nőies szelidség, meleg jóindulat s a házért csaknem rajongásig menő lelkesedés valának. Nagy látkörrel bíró világos ész, melyet kitűnő nevelés, folytonos olvasmányok és a felsőbb körök lelkes férfainak társasága folyvást művelt még, egészítette ki szellemi képét s szívvel, ésszel, szellemmel oly dúsán felruházott hölgynek. Mikor Vörösmartyt énekelte: „Oh hon, márványkebel átka van asszonyidom”, ő nem magáért, csak társnői többségeért pirulhatott.

GRÓF BATHYÁNY LAJOS ÖZVEGYE.

mellett a közügyekre való mélyebb hatással is bírtak hazánk legújabb történetében, kétségen kívül a legkitűnőbbek egyike azon gyászoló nő, kit mint a forradalom dicső mártyrjai közül az elsőnek, gróf Batthyány

van asszonyidom”, ő nem magáért, csak társnői többségeért pirulhatott. Férjét határtalanul szerette, mint csak fenkölt lelkű nők tudnak szeretni oly férfit, kit tisztelhetnek is, s tökéletesen átértettek.

Büszke volt annak észtehetségeire, s még inkább jellemére, büszke a szerepre, melyet a fiatal mágus, alig lépve föl a közélet terére, itt már betöltöni kezdett, s melyet előrelátó hatóság, még teljesebben betöltendő vala.

Köztudomás szerint Batthyány nem igen tudott jól magyarul ez időben; legalább annyira nem, hogy egyelőre nyilvános szónokul fellépessen. A grófné teljesen magyar érzelmű volt, a rangjabeli hölgyeknél akkoriban nem épen mindennapi dolog, s magyar házat vitt, magyar társalgást és kört gyűjtött maga körül. Ha ily nyelvmestere van, kiből ne válnék szónok? Először: hogy férjének segítségére legyen a politikai téren fölépíthetnie s tevékenyen szerepelnie, majd lassanként a megszokás és az eszméhez való ragaszkodás hatalmától a grófné valódi politikai tényezővé vált. Az ő s színtoly lelkes és eszes nővére gróf Károlyi Györgyné szalonjaik gyűjtőpontjává lőnek a szabadelvű s nemzeti érzelmű politikai társaságnak. S kiváltképp az 1839—40-diki pozsonyi országgyűlésen ők ketten tettek legtöbbet a főrendi ellenzék megalakulására, melynek feje és vezére Batthyány Lajos volt, de tulajdonképp teremtője és összetartója főleg e két lelkes hölgy, kiktől a haza, szabadság és eszmék kultuszát oly édes volt megtanulni a főrendiek ifjabb és öregebb nemzedékének. Szalonjaikban a bementi jegy: a szabadelvűség volt; a ki az ellenzékhez nem tartozott, az oda semmi viszony vagy családi előjog útján be nem léphetett. A konzervatívok ki voltak zárva. Thea asztalaik körül, szófáikon, szönyeges elfogadó termekben állapítottak meg a párt-taktika sakktábláit, terjesztették és vitattattak meg az új szabadelvű eszmék s határozottatottal nem egy messze kiható cselekvény.

Midőn a két Batthyány: Lajos és Kázmér s velők Kossuth kezdeményezése folytán a védegyelet létre jött, s a magyar hazai ipar még akkor oly kezdetleges termékeinek pártolása és azáltal a hazai ipar új lendületre emelése nem pusztá divat, hanem valódi kereszme lett, a két dúsgazdag grófné az elsők közé tartozott, kik a fehér pettyes kék *hon*i kelmét fölölték. Deli tagjaikon mily szépen állott az egyszerű katon: *hon*i volt!

Az ifjúság, s meglett férfiak is mily szívesen lettek ifakká, a szépség és hazaszeret kultuszában! — a két testvér grófnét fátylás zenével tisztelték meg, a védegyelet ügyében követett lelkesítő eljárásukért. Ők szerényen köszönték a megtiszteltetést, hisz érdemök abban állt, hogy szerették hazájukat — s szeretni nem érdem, az a szív ösztöne; fogadták is tettek, hogy — anyák levén — gyermekeiket a haza szeretetében fogják nevelni.

Ez estét Petőfi, költészetünk csak akkoriban feltűnt nagysága szépen s meghatározott egyszerűséggel éneklé meg. „Hallottam — ugymond — őket halkan mondani, mit tettek rég fennszóval beszélnek, hogy ők a honnak hű leányai.“*)

Az 1848—9-iki évek roppant változásokat hoztak. Batthyányné szívében csak annyit: hogy a veszélybe sodort hazát még jobban, még több önfeláldozással szerette. Férje elfogatott; elhurcoltatott a hazából; vissza ismét, mint fogoly. Főlelem és remény közt teltek napok, hónapok. A harc esélyei, biztató, csüggesztő képekkel váltakoztak. Batthyányának rettenetes napjai valának; három nevelten gyermekét, Emma, Ilona grófnőket s a legkisebb Elemért szorítva szívéhez, imádkozott a száz sebből vérző

hazáért s a nem kisebb halálvesztélyben forgó férjért.

Imája nem használt. A haza elesett — s leghűbb fia, Batthyány Lajos, első itt is — a vértanúk sorát vala megnyitandó.

Október 5-én váratlanul, oly hosszú előkészület után is még egészen váratlanul jött a csapás: a halálhíre. A grófné, ajtóról ajtóra járva a hatalmasoknál, elutasítva mindenütt, végre mégis megnyerte, hogy az elítéltet még egy percre láthassa. Szívét a kín izzó tüze maga edzette aczéllá e rettenetes perczben.

Az utolsó levél, melyet hozzá férje, kivégeztetése előtti éjszakán intézett: ez az ő bizonyítványa, melyvel az égnek s a halhatatlanságnak kapuinál követelőleg állhat.

A kivégzés után ő gondoskodott az eltemetésről. Ő tudta a titkos nyughelyet a ferencziek zárdájában. S keblére ölelve gyermekeit, búcsút mondott a vérbe omlott hazának.

Svájcz havasai közt nem enyhülést keresett — csak menhelyt. Gyermekeit nevelte; férjét siratta s hazájáért imádkozott.

Nappal csak halvány és komoly volt; a világ ne lássa, hogy oly szívet is gyöngévé tehet a szenvedés. A hosszú éjszakákon virrasztott és sírt — éveken át.

A hazába 1856-ban jött vissza. A női tevékenységnek itt csak a jótékonyaság tere volt nyitva. Jótékonyaságai a biblia parancsolta titok igénytelenségbe burkolva bár, oly sok helyen valának érezhetők, hogy végre is meghallatszott az a sok áldó szó, mit fölédztek. Az 1863. és 1866-diki országos inség védelmének között legtöbbször s legméltóbban Batthyányné nevét emlegették. E sorok írója, ki akkor egy alföldi város inségbizottmányában működött, szintén tudta róla egy példát mondani. . .

Ez azon nő, a hazaszeretet, női és anyai erények példánya, a jótékonyaság anyaga, s isten legnagyobb kitüntetésének, a nagy szenvedéseknek részese, kit f. évi június 9-én ama vértanú koporsója fölött láttunk, a gyász fekete fátyolával s az erény és szellemi nagyság dicsfényével feje körül.

— á — r —

Batthyány és Károlyi grófnék.

(1844.)

Nekem nincs semmim, semmim e házában, De én egészen az övé vagyok; Bánat — örömköny forr szememben, a mint Sötétül napja, avagy föllagrog.

Örömkönyöm, oh ti gyér vendégek Minálunk a hű honfiszem felett! Ha föl nem törtek most a telte kebelből: Édes terhétől szívem megreped.

— Láttátok-e a két tündér virágot? Borús hazánknak két sarkcsillagát, Evezhatsz bátran, nemzetem bajója! Nem veszthet az ezélt, a ki ilyet lát.

En láttam, láttam! . . . megmutatta őket Szent vágyaimnak a szöveknél fény, Hanem mi volt e fény a lánghoz képest, Mely ekkor égett keblem belsején.

Ott álltak ők, mint égi jelenések, Szokatlan köztünk ilyen látomány: Hahogy sokáig néztem volna őket, Szemfényemet vesztettem volna tán.

S hallottam édes ajkaik zenéjét; Hallottam őket halkan mondani, Mit tettek rég fennszóval beszélnek, Hogy ők a honnak hű leányai.

Miért nem voltam a lég ajkaiknál? Hogy vittem volna szét e hangokat, Mint napvilágot, minden egy magyarhoz, Kit éj környékez honfibu miatt.

Ragyogtatok ti ébredő hazámban Hajnalsugárral, testvér csillagok! Sugárotokra, Memnon szobraképen A nemzet áldást zengedezni fog.

Petőfi Sándor.

A moldvai csángókról.

Összeszámitának egykor, hogy hányan vagyunk mi, kiket magyaroknak hív a világ, s az eredmény azt mutatá, hogy a milliók, melyeket képezünk, épen nem mennek sokra.

Természetes, hogy kivált most, midőn a nemzetiség eszméje óriási küzdelmeket teremt, — midőn a faj és rokonszenvre oly nagy súlyt fektetnek a népek, — épen reánk nézve, kik számosan egy sem vagyunk, s kiket ellenséges elemek környeznek minden felől — nem lehet közönyös, hogy még a magyar birodalom határain túl is van egy nép, mely nemcsak rokonszenvünket érdemli meg, de megérdemli kiváló figyelmünket is, mert ugyanazon föld táplálta, s ugyanazon népfajtól szakadt vala el, melyet mi nevezünk anyának.

A moldvai csángókról akarunk szólni, kik velünk egy fajt képeznek; s egy ezzel kapcsolatos tárgyról a *székely kíváncsiakról*. Amaz fajunk szaporítása s nemzetiségünk erősítése, ez fajunk apadása szempontjából bir fontossággal.

E két kérdés rég foglalkoztatá hazai tudományos világunkat, s mindazokat, kik a nemzetiség eszméje irányában fogékonyasággal bírnak.

Jernei János volt az elsők egyike, ki kiváló gondot s figyelmet fordított azon rokon elemekre, melyek a magyar birodalom határain kívül laktak, s melyeknek töredékeire akadhatni talán még itt is, ott is. Felkereste a keletet, s utja mondhatni egészen új világot derített őseink első két letelepülési helyére: Etelköz és Lebediára. S ő hozta azt a hirt, melyre addig történeti számu népfaj lakik, mely velünk ugyanegy nyelven beszél, melynek azonosok szokásai, erkölcei, jó és rossz tulajdonságai, s mely nemzetiséget idegen kormány s idegen politikai institúciók dacára megóvták.

Jernei buvárlatai után több gond fordított hazánkiai részéről a csángó-ügyre, valamint a székely kíváncsiak ügye is azóta több ízben követelőleg lépett föl a lapokban, politikai discussiókban s az irodalomban.

Ha ezen koronkénti mozgalmaknak, melyek különben a tollharcz teréről alig tértek le: — pozitív eredménye nem volt is, anyai elvitázhatlan mégis, hogy az eszmésere fölkelte hazánkban tágasabb körben is a figyelmet s az érdeklődést az iránt, miként lehetne megakadályozni a székely tulszaporodás folytán, a székely kíváncsiakat; mert a kíváncsiakat, kiknek száma évenként elég nagy — Moldva- és Oláhországban elvesztik nemzetiségüket s felolvadnak a sok olvasztási képességgel bíró oláh elembe, holott a magyar elem sem oly hatalmas, sem oly szapora, — hogy a maga nemzetiségének fogyását meg ne sínylet.

Felkeltötte továbbá a figyelmet a második kérdés iránt is, hogy miként lehetne a Moldvában lakó — s tekintélyes compact egészet képző csángókat megmenteni a romanizálástól, s miként lehetne azok által is a magyar elem szaporítását elérni?

E két kérdésre nézve most egy igen érdekes munka fekszik előtünk, mely csak e napokban hagyta el a sajtót. Címe: „Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva-

Oláhokban. 1868.“ Megjelent Maros-Vásárhelytől, 1870-ben.

Mint tudjuk, 1868-ban a Sz. László-társulat egy küldöttséget választott, hogy a moldvai kívándorlót fajrokonok és csángók viszonyairól közvetlen tudomást és tapasztalást szerezvén, ezen irányban tehessen is valamit.

Kétségtől nemes és nagy cél, melyet itt kitűzött magának a Sz. László társulat. S ha e tekintetben valamit tesz vala a társulat, úgy maradandó emléket állít magának. Azonban — az eredmények megmutaták — hogy a Sz. László társulat e célra roszul választá meg embereit. A küldöttség feje Kubinszky Mihály kanonok volt, a kinek szép tulajdonságaihoz tartozott, hogy ki nem állhatta a dohányfüstöt s a hova csak érkezett, misézett s mormogta a breviariumot. Kiküldetési céljának nagyságáról fogalma sem volt. Majer Károly ügyvéd a küldöttség második tagja hű satellese volt az ájtatos kanonoknak. Feladatának színvonalán egyedül Veszely Károly állt, m. vásárhelyi esperes, kiből a pap el nem fojtá a hazafit soha, s ki tevékeny, elismerést érdemlő részt vett mindig Erdély politikai küzdelmeiben. Ugy is mint történetbuvár, ugy is mint valóban jó hazafi, kit szenvedések és hányattatások meg nem törtek, ő méltó komolysággal fogta fel ez expedíció célját, és csak is az ő jelentése, mely annak idején a Sz. László társulat elé terjesztett, tesz tanúságot arról, hogy kiküldetését valóban megértette.

E háromhoz csatlakozott Imecs Fülöp Jákó gym. igazgató-tanár és Kovács Ferencz theol. tanár. Mind a kettő székely születésű levén, leginkább érdeklődtek e reájuk nézve közel két ügy miatt s mint voluntierok csatlakoztak az expedícióhoz.

A küldöttség hivatalos három tagja annak idején jelentést tett utazásuk eredményéről a Sz. László társulatnak. A jelentések s a czélszerű indítványok, melyek a bajon egyneműt segíthetnének, elhangzottak.

Annál élénkebben kell tehát üdvözölnünk azt, hogy a voluntierok, kik születésükkel fogva, mint megjegyzém leginkább érdeklődtek ez ügy iránt, közzétették utjuk eredményét. Nevezetesen adalékok szolgáltatnak ők ezáltal a csángó-ügyhez, valamint a székely kíváncsiakhoz.

Átalában, Moldva- és Oláhország viszonyai valóságos terra incognitát képeznek előttünk. P. dig e két ország igen közelről érdekel. A fentebb idézett munka tehát annál is több becses bir, mert hű s kimerítő leírást nyújt a román fejedelemségek összes viszonyairól, kereskedelméről, iparáról, műveltségi állapotáról stb.

S ugyanezen rajzokból győződünk meg arról, hogy Moldva- és Oláhországban oly hatalmas magyar elem létezik, mely minden tekintetben felülmúlja a magyar birodalomban lakó oláh elemet; hogy az az elem ott fogékonyabb, imponálóbb s életképesebb, mint ez itt hazánkban; s hogy mégis a magyar elem ott nemzetiségi szempontjából nem lép föl követelőleg, holott hazánkban az oláhok nemzetiségi arroganciája már alig ismer fétet; hogy az oláh kormány az ott levő magyar nemzetiség irányában, mely aránylag ott tulnyomóbb súlyú, mint az oláh nemzetiség Magyarországon területén — koránt sincs azon elismeréssel és figyelemmel, mint a melyben Magyarországon a nem magyar nemzetiségi részesülnek; s hogy ott az oláh kormány következetesen törekszik a magyar elemek romanizálására.

De ezek olvasásakor önkénytelenül fölvetődik a kérdés, hogy nem lehetne-e a romanizálást megakadályozni? S miután a

román kormány és törvényhozás nemzetiségi szabadelvűségére egyáltalán nem lehet számítani, s nem lehet számítani másnemű politikai actiora sem — melyek volna az azon tényezők, melyek megmentenék a magyar elemet? Erre szentelték különös figyelmet a küldöttség azon tagjai, kik megértették a célt, s érdeklődtek az ügy iránt: a nemzetiség megóvásának két más hatalmas tényezőjére terjesztvén ki vizsgálódásukat: a nevelésre és vallásra.

Fájdalom, sőt a rajz, melyet e tekintetben is nyújtanak. Nemzeti szellemű nevelésről egyáltalán szó nem lehet. Az oláh fejedelemségek kimondák az állami nevelést, s ez alapon a kormány minden közsébe rendel egy tanítót. A tanító nem bir más nyelvet, mint az oláh; a csángó községek gyermekei ugyan nem értik még e nyelvet, de bekövetkezik nemskára ideje annak, hogy érteni fogják, s ezt saját anyanyelvük elfelejtésével vásárolják meg. Maguk a csángó községek sokkal indifferensebbek, de sokkal szegényebbek is, mintsem külön iskolát, külön, nem oláh oktatással rendszereztesenek.

S e tekintetben nem támogattatnak papjaik által sem, kiknek ez főhivatásuk volna. Nehány közsében foly ugyan még magyar oktatás kántorok által, de lassan-lassan a régi emberek kidőltevel elenyészik ez is.

A hitoktatás, lelkipásztorkodás *olasz papok* kezében van. Ezek nem értik a nép nyelvét, nem is tanulják meg köztük, s a nép közt nincs meg legáltalabbról sem a benső viszony, mely a vallás által összeköt népet és papot. A római hittérítési missió küld ide papokat, — s ezek kész és alkalmas eszközei a csángók eloláhosításának. Semmi magasabb érdek nem vezeti e haszonleső papokat, mint a gazdag parochiák kizsákmányolása; az ő pástorkodásuk alatt épp úgy vesztí a csángó nép nemzetiségét, mint vallását. — Ezt a lelkiismeretlen sáfárvadást adatokkal bizonyítja az említett könyvben az egyik önkényes utazó, kinek egyik érdeme az, hogy maga is pap levén, még sem tagadja e szomorú eredményt.

Valóban nemzetiségi szempontból mély fájdalom fogja el az embert, ha figyelemmel kíséri a *romái olasz missió* sáfárvadását, s működésének eredményeit. Meg kell jegyeznünk, hogy Moldva- s Oláhország előbb, mint Kumania és Havasalföld külön katolikus püspökséggel bir vala, mely a legkésőbbi időkig is szellemi s érdekkapcsolatban állt a magyar korona által kinevezett magyar katolikus püspöki karral. A *milkoviai püspökség*, mely történelmileg még nincs kellő világba helyezve, mint egy külön független egyházat képezett, mely a hit kapcsában, a magyarul imádkozók nemzetiségének is egyik hatalmas támasza volt.

De az oláh kormány, melyet liberalizmussal és türelmessenéggel egyáltalán nem lehet vádolni, korán felismerte a nagy akadályt, mely nemzetiségi aspirációira nézve fekszik abban, ha a csángók a hit kapcsolata által egyszersmind fajuk, nyelvük s nemzetiségük megóvására is hatalmas tényezőt találnak papjaikban. Így záratott ki a magyarországi katolikus befolyás, s így helyzetetett e nép fölött a lelkipásztorkodás a római missió kezébe, melyben a magyar nemzetiség irányában bizonyos buzgólkodást, és képességet még a legnagyobb roszakarat sem lehet föl. Ellenkezőleg, ez a római missió, — olasz papjai által a romanizálásnak egyik leghatalmasabb eszköze.

A Sz. László-társulat kiküldetése, mint megjegyeztük, azt célozta, hogy a magyar püspöki karnak ezen elvesztett befolyása, mely magyar nemzetiségi szempontból megbecsülhetlen volt volna — visszaszereztesse.

De eredményt nem mutathat föl mai napig sem. Pedig, bármily nagyok legyenek is a politikai akadályok — tudjuk, hogy Róma, ha akar, ott is győzedelmeskedni szokott, a hol a diplomacia eredményt nem mutathat föl.

Több eredményt mutathat föl a *protestans missió*. Számosan a kath. vallásról a csángók közül áttértek a protestans vallásra, a mely ugyan a katolicizmusra nézve baj lehet, — de nyereség magyar nemzetiségi szempontból, mert legalább magyar nevelés és magyar hitoktatásban részesülnek a csángók, kik mindezt az olasz papok lelkeskedése alatt nélkülözik.

Fájdalom, hogy ezen prot. missiót is, mely oly szép eredményeket mutathat vala föl, meglepte a vizslálkodás átká, — és félbe maradt a szép mű, melyhez igaz okunk volt igen nagy reményeket kötni.

A fentebb idézett munkából közlünk néhány ép oly érdekes mint eleven tollal írt részletet, mely csángóinkra s a székely kívándorlásra vonatkozik:

A vonzó képű, szelid égalju és termékeny talaju Moldvában még nem nagyon művelt anyagi és szellemi viszonyok között sokkal könnyebbnek látszik az élet, hogy sem azon népek és fajok, melyek azt lakják, vagy meglátogatják, hamar otthon ne találjanak benne magukat. Bennünket magyarokat ez ország egyéb lakosai közt az ősi települő csángók és beolvadozó székelyek érdekelnék, kiknek vallása és nemzetisége az ujabbkori politikai alakulások és reformok által vesélyeztetve látszik. Ezen ügyet nem magánjellemű buzgólkodás, hanem fensőbb nemzetközi pactatio mentheti meg csupán. A csángó telepítés és magyar kath. missio eszméjében gyökerező győgszer rejlik, a reform. missio ujabb szerződő fél, mely azonban itt még kevés tért foglalhatott. Nézzük egyenkint.

Az áldásos folyók által öntözött Moldva hasonlít magyar hazánk azon legrágább vidékeihez, melyek a Kárpáthegységekől az Alföldhöz a szelid regényes átmenetet képezik. Moldva ily átmeneti fölkérésre a keleti Kárpátoknak a Havasalföldi lapálysíkhoz. E helyzet, s az ország széles völgyeit öntöző vizek, u. m. a középben hűmölgyölő Sereth s ennek mellékfolyói: a Szucsava, Moldva, Beszterce, Tatros, Milkó, Putna, Buzeu és a határszéli Pruth, oly kellemes éghajlatot s természeti arany-mérsékletet kölcsönöznek ez országnak, miszerint nem azon csodálkozhatni, hogy ide települések történnék, hanem inkább a tartomány aránylag gyarló népesedésén és elhanyagolt településeiben. E természeti előnyöket felismerték már hunnusz őseink, kik lakták e szép tartományt, maradékaik ide vonultak volt vissza s Árpád-apánk szintén fölverte itt sátrait; csak a bessenyőknek, mely őt kiszorítá, sikerült magát ez ősi magyaranyán csángó néven, fájdalom! már nagyon „megfogya és megtöretve“, mai napig föntartania. Régióta nyomja e maroknyi népet az oláhság tulsulya s borsol az orra alá az úzér zsidó, de ez utóbbi legalább nemzetiségi és vallási egyéniségben nem fenyegeti. Az ország főiparát, a gazdaszatot s baromtenyésztést, ha még primitív módon is, szorgalmasabban űzi a csángó, mint a többi fajok; de szellemi ébredésben ezek által az ujabb időkben fölül kezd és fog mulatni. — Az tehát a legfontosabb kérdés, hogy miképen lehetne a csángót, mely a tartomány népeségének csak 30-ad részét teszi, a régi idők emlékei továbbra is föntartani? Történhetik-e ez itt saját ősi honában, vagy áttelepítésre kell gondolnunk?

A csángók áttelepítése a magyar hazába, a mily tetszetős gondolat, épen oly nehéz, ha annak valóztatására gondolunk. Kijönnek-e ez ősrókonok az ezer-éves lakásból? Miképen eszközlenők a birtokok kicserélését Moldvában és Magyarországon. — Nincs-e elkésve már ezen gondolat akkor, midőn utunkban mindenfelől nemzeti föltélenység gördülhet? Kecségethet-e egy ily eszme sikere akkor, midőn egy ily telepítési kísérletet a régióta tulnépesedett székelyekkel sem tartották az illetők szükségesnek, a magyar vármegyék felé tenni? A mult század végén történt egy székely telepítés Bukovinába; az efféle ügy keresztülvitelében tehát lehetlenség nem volna, de ma a körülmények talán megfontolandóbbak. — Czelder is gondolkodott e tárgyról, s kedvesnek látszott neki is a gondolat, hogy a „csángók telepítése által ha csa

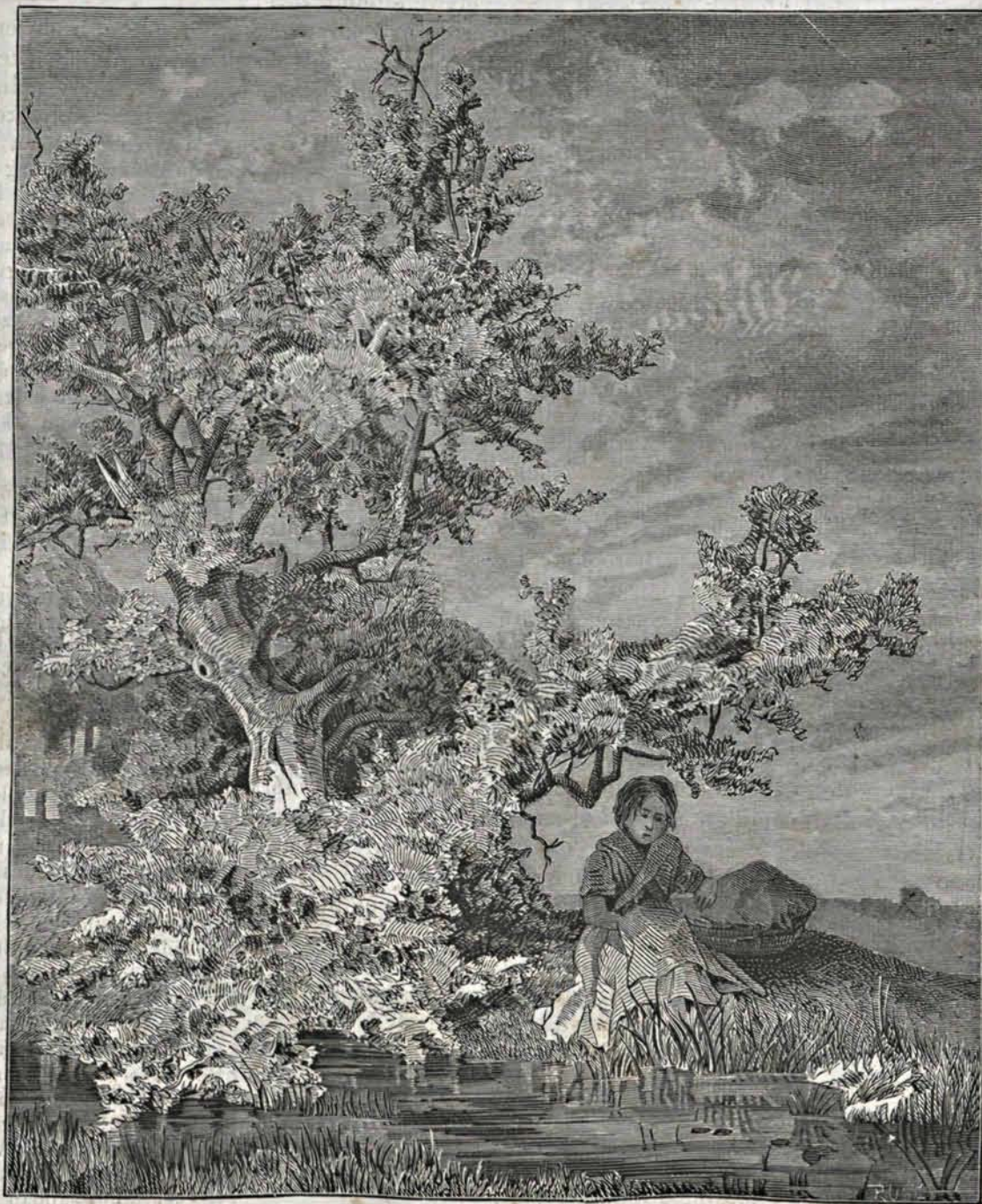
*) Petőfi verse először az 1844-diki Pesti Divatlapban jelent meg; de a költő, változott politikai nézetek miatt, költeményei összes gyűjtésébe nem vette föl. Holta után megjelent „Vegyes művei“-ből alább közöljük. Szerk.

néhányan is többen legyünk mi magyarok, s őszébb tömörülve találjon nemesek a jelen, de a jövőd vihar is. Eladatok csángótestvéreinkkel itteni birtokait, melyek közül egy része ősi nemes birtok, milyennel itt csak ők, s még a moldvai sem birt, s otthon ingyen földet adnának nekik, vagy mi megvennők itt földjeiket s helyébe adnának otthon más ingatlant birtokot. Törődék csángó magyar népünk, siralmas helyzetét tekintve, ha ezt helyben hagyják — a mi nem kétségtelen — kérdjük: tanácsos lenne-e őket ősi helyökből fölbolygatni s ezáltal a szomszédos moldva-oláh nemzetet magunkkal ellentétbe hozni? Ne bántuk az itt elvitatlan történelmi multtal bíró véreinket, de mind vallási, mind művelési ügyök fölkarolása által működünk oda, hogy ők a jelenlegi magyar hazát területén kívül is értelmes keresztény magyaroknak megmaradjanak, s éljenek ott, hol őseik hazát szerették, s hol ők, bár törődékképpen, minden nyomorúság s feledés mellett is, mai napig magyaroknak megmaradtanak. *) Fölhozám e nézetet is, hogy azok, kikre a csángók megmentése körül hazafias kötelesség vár, minden véleményt ismerjenek. Én részéről a csángó telepítést csak úgy látnám lehetségesnek, ha a magyar és román kormányának sikerülne az iránt egy csereszerződésre lépni, melynél fogva a magyar állam a csángók helyett megfelelő számú román kontingenssel szolgálhatna. Természetesnek látszik, hogy ez mindkét szerződő fél érdekében ütné ki: mindazonáltal bajosan tűnik fel az, hogy itt nem is kettőn, hanem négy, sőt több fél áll a vásár. "

Mi részünkről elméletileg helyesnek, de a gyakorlatban kivételnek tartjuk a csereszerződést. Első s legalkalmasabb eszköz nézetünk szerint a csángók nemzetiségének megóvására vonatkozólag, a magyar katolikus és protestáns missio erélyes, buzgó működése és anyagi s szellemi támogatása a magyarországi protestáns és katolikus hitfelekezet által.

(Vége köv.)

Lukács Béla.

Ebédvívó kis leány. — (Mészöly Géza rajza.)

Képek a hazai népeletről.

Az ebédvívó kis leány.

Forró nyári napon, hogy minő kellemes dolog árnyas, terebély fa hűsében megpihenni: tán nincs ember, a ki ne tudná. — Hát még ha valaki teher alatt fáradva, megizzadva pihen le, alkalmasint kétszeresen nehezebb esik a fának pázsitos aljától búcsút venni. A mi kis leányunk is éppen azon gondolkodik, hogy még egy kissé vár, még egy kissé pihen, hátha azalatt majd valami uti társ is érkezik, a ki kosarát felsegíti, mert már mikor letette is azon vesélyben volt, hogy ki-dönti a sok jó ételt, a mit édes anyja olyan takarékosan megfőzött s olyan gondosan elhelyezgetett a kosárban. — Igaz, hogy már közeleg a dél, mert az ember árnyéka alig több egy lépésnyinél s ezt a munkások nemesek az árnyékról, hanem a fáradtságáról és üres gyomoráról is észre veszik. A munkás ember pedig, ha a bibliából nem tudná

*) Missiói lapok. 1868. 89—90. II.

tással: „A mi lányunk nem ide, szerető is megilleti.”

De a merengésnek utóbb is csak vége szakad s a kosár, mely mellette fekszik, utjára serkenti. Csak már jönné valaki, a ki fölsegítené fejére, nem bálna akárki volna. Csak ma jönnek erre leány-pajtásai, a kikkel máskor ebédvívás közben egy eltréfálgattak. Inkább elhinné apró hazudozásait, hogy milyen jó ételeket visznek, mint a multkor is egyik azt beszélgette, hogy minő pompás túrócsuszát visz, meg egy nagy kulacs bort, meg pörkölt húst — s lábának egy döcözenése elárulta a titkot, a kosár leesett a ki-döntő felszáraz, fekete kenyert s a szétguruló sok veres és fokhagymát pirulva szedegette össze, míg bánatosan tekintett az eltört vászonkosárra, melyből a pompás friss kutyvizet a száraz föld azonnal felitta.

De most nem jó senki, még egy gyűrűs zsidó sem, pedig tücskök ciripelését sokszor az ő sípjá hangjának képzele, még egy koldus sem, pedig máskor elég ballag egyik falutól a másikig, még egy teherviteltől hazatérő béres sem, pedig más-

kor azok szekerei egymást érik, a mint ebédre haza sietnek. Nincs senki; rá kell szánnia magát, hogy egyedül vegye fel a kosarat. Kötényéből tekereset csinál, hogy a kosár ne törje fejét, megfogja a kosár füleit, felemeli, a milyen magasan csak bírja, hozzá szorítja a vastag fához, aztán meghajol s alá buvik, felegyenesedik, egyet igazít még fején s a kosáron s azzal elereszti, s a kosár minden támasz nélkül úgy áll fejen, gyors léptei mellett is, hogy ha valami német asszony meglátná, nem győzné csudálni.

Menj kis leány, siess, vidd gyorsan ebédedet apád dicérete, csókja s talán, a kire gondolsz, annak szíves szavai még jobban fognak esni, mint az árnyas fa tövében lengő hűvös susogása!

— r. — s.

A Batthyány-gyászünnepele.

A június 8. és 9. napjain tartott gyászünnepele leírását már lapunk mult számában közöltük; de részint hely szűke, részint az idő sürgette volna

miatt néhány részlet még kimaradt s most utólagos közléssel kell kiegészítenünk tudósításunkat.

A közönség érdeklődése még soká ébren fog maradni kétségkívül e nagy s valóban nemzeti ünnepély iránt. A nemzet önmagának szolgáltatott igazságot, midőn leghívebb s legnagyobb fiaik egyikének s függetlenségi harcra dicső vértanújának igazságot szolgáltatott; s ily nemzeti érzelmek s az általok tett benyomások nem enyészhetnek el a cselekvények végrehajtásával.

Mi is visszatérünk ismét e gyászünnepele-re. Mai számunk egyik képe is azzal foglalkozik. A gyász sötét fényében úszó ravattal ábrázolja, a mint június 8-án és 9-én délig közszemlére kitéve állott a ferencziek templomában.

S most közleményünk kiegészítéséhez kell látnunk.

Az ünnepélyes gyászmenetben küldöttségleg részt vett hatóságok névsorát kell mindenképp teljessé tennünk.

A megyék, hatóságok és testületek közül a következők voltak képviselve a gyászünnepele-n:

A pesti nemzeti színház összes személyzete. Komárom város 3 személy, Somogy megye 10 sz., Trencsén megye 7 sz., Jász-Kun kerület 5 sz.,

debreczeni superintendencia 13 sz., Aranyosszék, Háromszék 1 sz., Jászberény 6 sz., Vas megye, Temes megye 11 sz. Gödöllő város 9 sz., Veszprém város 15 sz., Pest megye több mint száz sz., Nógrád megye 46 sz., Krasznam. 4 sz., Heves megye 86 sz., debreczeni polgári kör 3 sz., Hódmező-Vásárhely város 3 sz., Losonc város 10 sz., Borsodm. 34 sz., Kis-Kunhalas 2 sz., Alsó-Fehér megye 6 sz., budai tisztv. önszolgálat-egylet 21 sz., Zombor város 2 sz., Fehér megye 16 sz., Sopron város 6 sz., Bars megye 60 sz., Zólyom s Korpóna 4 sz., Zalamegye 26 sz., Temesvár város 3 sz., Miskolc 16 sz., Hont megye 50 sz., Szepes megye 8 sz., Ung megye 23 sz., Szatmár 40 sz., Tolna megye 24 sz., Közép-Szolnokm. 4 sz., debreczeni ref. collegium 2, Abauj. 15 sz., Nagyszombat 2 sz., Győr. 6 sz., Ceglédv. 7 sz., Mátarom. 6. Ó-Buda 8 sz., Ungvár 6 sz., Vác 12 sz., Szt. Endre 5 sz., Arad 6 sz., Kolozsvár 7 sz., Gömör. 4 sz., Békám. 20 sz., Fehérvár 12 sz., Torontál. 16 sz., Szeged. 5 sz., Nagy-Maros. 2 sz., Visegr. 2 sz., Bogydány 2 sz., Marosszék 5 sz., Nyitra. 20 sz., Kassai

polg. kör 5 sz. Hajdúkerület 12 sz., Nagy-Vár 12 sz., Ráckeve 1. Sopron. 6. Kecskemét 7. Szentes 2. csepregi kaszinó 1 sz., Zemplén. 29 sz., Egyenlőség-kör 6 sz., Bácsm. 10 sz., Csongrád-város 4 sz., Veszprém. 10 sz., Szerviták 4 sz., Baranyam. 10 sz., Eger 20 sz., Szabolcsm. Nyiregyházi olv. egy. 18 sz. Derecske város 3 személy. Gazd. egyesület 12 sz. Batthyány p. tisztsége. 10 sz. Debreczen város 3 sz. Budai izraelita közeg. 2 sz. Budai lövészegylet 2 sz. Zilah város 2 sz. Győr város 8 sz. Szt.-László társulat igaz. 1. Sárosmegye 12 sz. Gyöngyös város 12 sz. Baja város 2. Esztergom város 50. Esztergommegye 24. Komárom. 15 sz. Hontm. 12. Kalocsa város 3. Aradm. 4 sz. Biharm. 22 sz. Makó város 3 sz. Apostag közeg. 3 sz.

A jun. 9-ki gyászszertartás alkalmával Piry Czirkék, ferenczrendiek pesti zárdájának főnöke következő alkalmi beszédet tartott:

„A kegyelet, melylyel halottaink iránt tarto-

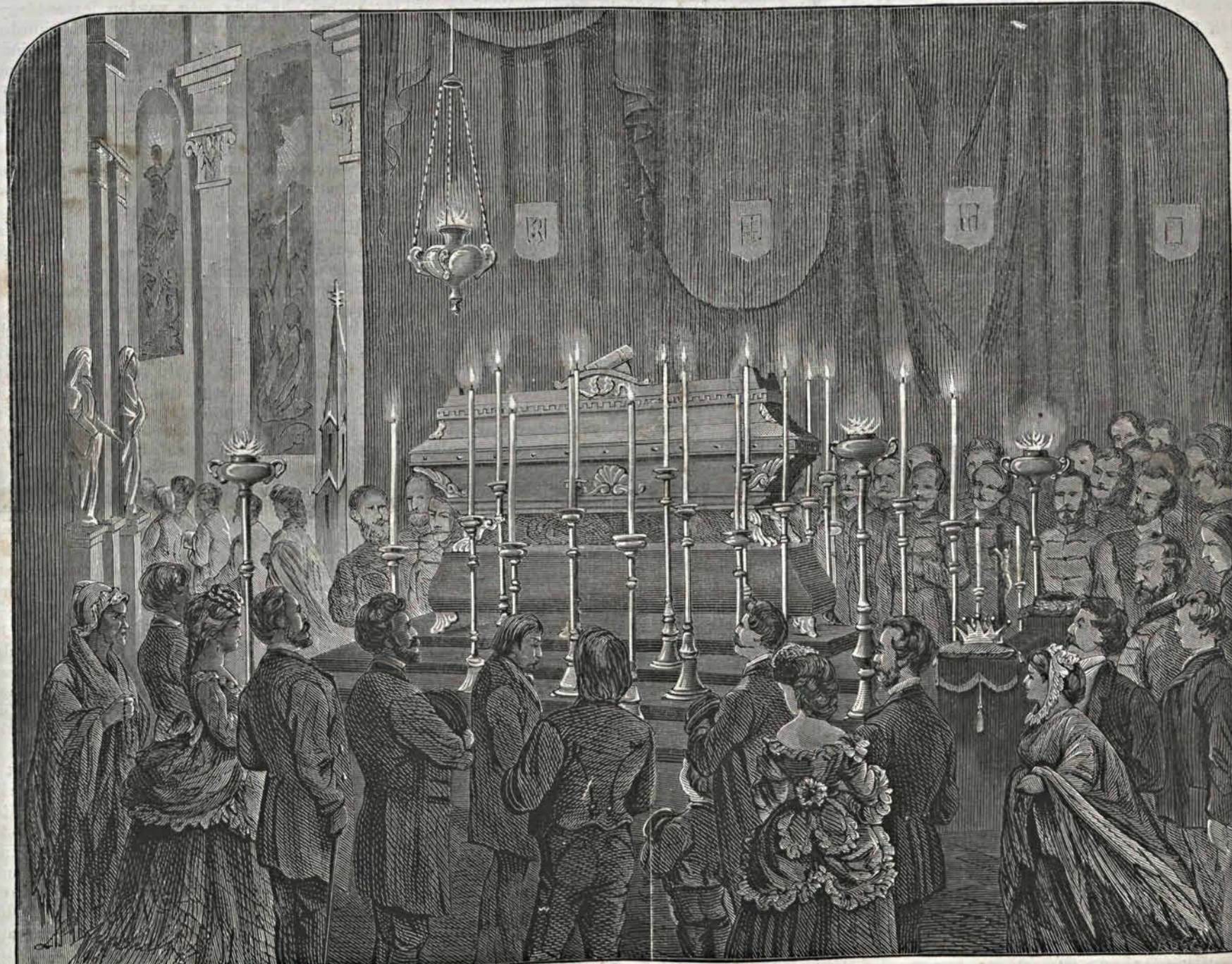
szokás szerint, és ne hanyagold el az ő temetését.” Igen, most kívánja közös részvétellel véghez vinni azt, mit 20 év előtt az akkori hatalom tenni nem engedett. Akkor a megszentelt szokást érvényesíteni ama zordon idők tiltották, de most az önkénytelen mulasztást fényesen helyrehozni szent feladatának tűzte ki a hazafiai kegyelet; mert a megboldogultban a már — Isten jóvoltából — kiderült szabadság és alkotmányosság nemzeti vértanúját ismeri és tiszteli. — Akkor a halálos küzdelemben álló nemzet Világosnál fegyverétől, s Komáromnál legnagyobb erődjétől megfosztva, önmagának is szétszóródnia, s legjobbjainak szerte bujdoskolniuk vagy legalább hallgatniuk kellvén, hős halottjainak nem adhatta meg a megillető végtisztességet. — Ez okból maradt el gr. Batthyány Lajosnak is szokás szerinti eltakarítása.

De nem festem ama rémes korszakot, nem szaggatom fel a már begyógyult sebeket, melyeket mi korosabbak, midőn hajunk szála még feketék valának, láttunk, átérezünk, sőt átszen-

bátor lelki főnöke, ki kötelezve érezte magát a nemzet fájdalmában résztvenni, s a gr. Batthyány-családnak a gyászban is enyhítő szolgálatot megtenni, habár halál várt volna is rá, mert e nemes család szerzetünknek jótévedője, s német-újvári zárdájának 1641-ben alapítója, s azóta fenntartója.

Csak igen kevesen tudták e szomorú eseményt, de ők megtarták a titok szentségét, s megőrzék a nemzet drága halottját mind e napig. Most eljött az idő, hogy a titok lelepleztessék, s a még fennmaradt hullarszekerek ereiként a kegyelet nemzetnek átadassanak, melyektől e zárda fájdalommal vál meg.

Ha ki ama sírboltot meglátogatandja, mondani fogjuk neki: Ime a hely, hova 20 év előtt tették az elveszett gr. Batthyány Lajost, 6 nincsen már ott, a sötétségből kivételt, s a haza előtt dicső lett a sírja, mely még a késő nemzedéket is emlékeztetni fogja a király, a haza, s az alkotmány szeretetére. — Mert bizonyos, miszerint ő híve volt a fejedelemlnek, lángolva szerette hazáját,

Batthyány-gyászünnepele: A ravattal a ferenczrendiek templomában.

zunk, parancsolja, hogy a hamvadó ember felett, komolyan elmélkedjünk, s fájdalomainknak szavakat s fohászt adjunk; nem mintha azok által az enyészett fátylót, mely az elhunyt borult eltávolíthatnók, vagy a föld hantjait, melyek őt takaradják, megkönnyebbíthetnők: hanem, hogy a megboldogult emlékezetének érdemileg áldozunk, s önkéblünk megatartásáig szent imába olvadjon, mely felszálljon az élet és halál egyedül irához, az Istenhez. Mert mikor a halál szétvárt az élőkhez kötő kapcsolatot, semmi egyéb erősebben nem fűzhet a sírban nyugvókhoz, csak a kegyelet emlékezet, s a szív legszentebb virága, a buzgó ima.

S ezekkel kíván a nagy halottjának, boldogult gr. Batthyány Lajos, első magyar miniszterelnöknek áldozni e nemes város s vele a nemzet, midőn annak hamvadó tetemét ezen egyház sírúregéből, hol 20 éven túl elrejtve nyugodtak, felvételvén, teljesíteni akarja az irás amaz intését: „Fiam a halotton könyvezz, takarítad el testét

vedtünk, — mondom — nem szólok azokról, mert a nemzet sorsát intéző Isten megszüntette a vihart, letörölte könyveinket, s a drága vérről áztatott földre békét s kiegyezést hozott, melyért áldassék szent neve! Csak a kiszenvedett gr. Batthyány Lajos első eltakarítására vonatkozó tényeket említem meg röviden.

Tudva van, miszerint ő a cs. osztrák seregek akkori főparancsnokágánál béke-követésben járván, általa letartóztatott, s Komárom átadása után a hadi-törvényszék által halálra ítéltetett, mely ítélet 1849. okt. 6-án az Újépület falán kívül golyó által rajta végre is hajtattott. A nemes életet kioltó golyó nyomát nem rég láttuk a magas homlok szétomlott csontjain, s neki, mint egy második Paluinának, jeltelenül kellendőt eltemetnie, ha nem akad egy ujkori Tóbiás, ki az éjnek sötétében, a legmélyebb titok fátyola alatt, éjféltájban e templom sírboltjába befogadja, s a fájdalom szűz oltára alatt a sírúregbe elrejtse. S e kegyes Tóbiás Dank Agáp vala, akkor e zárdának

melynek alkotmányáért kész volt elleneitől a halált elfogadni és meghalt. — De az ő kialvó léte, s kiontott nemes vére nem boszuért kiáltott az egekbe, hanem a béke, a szabad alkotmány áldásait.

Ó áldozat vala s ez áldozat meghozá s hiszem, még teljesebben meghozandja a békés kifejlés gyümölcseit, csak az egyenletlenség pártos szelleme, vagy a minden közjót lerombolni kész önrédarmánya meg ne gyilkolja a tevékenységnek inaméleti életet. Mert, ki nem tudja, miszerint egy nagy s véres áramlat hullámain uszik nemzeti életünk hajója? melyen ha ki, visszavonás által hízagot ejt, az áramlatnak nyit rést az elborításra. — Ettől félek, ettől remegek, s félnek a hazafiak milliói. — És kérdem: ki fogna akkor megmenteni bennünket? oh senki, senki; hacsak az Isten hatalmas keze nem! — Mert meg kell győződünkr arról, miszerint a kimúló nemzetet életre segíteni nem tartja érdemesnek senki, legfőlebb szinlett barátaink, mint annyi példa ta-

nusítja, üres biztatással kísérendőnek iszonyu sirunkhoz.

Ily gondolatokban merült lelkem a megdicsőültnek hamvainál, már midőn 16 év előtt először vezettém le boldogult elődöm által a sírboltba, hogy megmutassa a rejtett ereklyekincsét. — S e gondolatok még élénkebbekké lettek, midőn folyó évi márcz. 29-én a sírboltból a tetem felvételt; most pedig, mintha ama diszes, de mégis gyászos koporsóból, melybe a hazafiság helyezte őt, ily szavakat hallanék: Nemzetem, testvéreim! legyetek egyek; egyek a haza, a koronázott király s a törvény szeretetében, egyek a haladás művelésében, egyek a magán- s közjó magásra vitele munkájában! E szót nem hangzik ugyan felénk a koporsóból, de kell, hogy ezt az ő nagy lelkével s szellemével megegyező igazságnak tartuk s az életben érvényesítsük.

Lelket és szellemet említek. — Midőn ma a megboldogult tetemeinek megteszük a végtiszteget, akkor egyszermind az ő szellemének áldozunk, s halhatatlan lelkeért buzgó imákat bocsátunk a Mindenhatóhoz. — S ez teszi kiválóbb és szentebb részét a gyászszertességnek. — Mert testileg ugyan meghalt, de lelkén a halálnak hatalma nincsen: „A lélek eszméje — ugymond egy keresztény bölcs — a halhatatlanság eszméjét is maga után hozza.“ (Nicolas I. k. 108. lap.) Igen, hitünk s lelkiismeretünk mondja, hogy él a lélek a síron túl: él az általunk bépillanthatlan hazában s állapotban. És azért imánk s fohászaink nem a testre, mely porból lett és porrá lesz, hanem a mindig élő, halhatatlan lélekre irányoztatnak. — S csakis e hitben nyugszik meg halottaink felett kesergő lelkünk. — S csakis ebben van szent és teljes érvényű reményünk, vigasztalásunk. S ez alapján fogva csak a dicséretes élet az, mely, kihalása után is, emlékezetet érdemel, és csak a lélek lehet az imába fűzött megemlékezés méltó tárgya.

Engedd meg, te gyászoló özvegye az elvettnek, hogy ebben te read hivatkozhasam. — Enyhülést nem ismerő fájdalomtól vezetettve évenként nékünk meglátogatad a szomorú sírboltot, s tanuk nélkül könyveidől áztatád ama földet, hol szeretetted tárgya hamvadt. Nemde hited s meggyőződésed szerint, azért tévedt azt, hogy buzgó imádkozással az ő halhatatlan lelkeért, s kebled fohászaival közben járó légy érte Istennél? Számtalan kesergőkkel te is bizonyosodot tehetesz, miszerint a nagy fájdalom mindenkit, a ki mélyen érzi tud, meggyőző arról, hogy van élet a síron túl; s e fájdalomban gondolataink minden szálai, érzéseink minden mozzanata a külvilágot, s annak minden pompáit üresnek s hiúnak találva, mintegy átszellemülten csak az elköltözöttnek lelkével foglalkoznak s ez elmélyedésben világosabban, mint valaha, hisszük s bizonyosnak tartjuk a lélek fenmaradását, halhatatlanságát. S ez a te munkád fellebbenthetlen titka, nagy Isten, ki magad vagy az élet s a te hasonlatodra teremtetted léleknek is örök életet csak te adsz! És ugy van, mert Jézus szavai szerint: „A mi a testtől születik, test az, — tehát halandó — és a mi a lélektől születik, lélek az.“ (János 3, 6.); tehát az emberi lélek, az istenségeknek e szikrája meg nem hal, el nem enyészik. A földről elköltözött, de élő lélekkel helyezzük tehát magunkat legközelebbre akkor, midőn róla gondolkodunk s üdvéért szent imába merülünk. Minél fogva hiszem, hogy jelen nagy halottunk érdemei elismerése és méltó dicsőítése mellett ama szentebb eszélből is teszi a nemes város e második, s ezennel országos temetést oly fényessé, hogy egyesülten a nemzet imája szálljon fel érte a Mindenhatóhoz, s hogy ki egykoron a honjára a legfelsőbb fokon működött s drága vért és életet, alig 40 éves korában, a közérdekért feláldozta, annak jutalmául, örök boldogságot, mit a föld nem adhat, buzgó imával kérjen az Istenből.

De int az idő, s a körülmények parancsolják, hogy végezzem beszédemet.

A résztvevők ezrei s a nemzetatyák állják körül a nagy halottat, s kísérendik nyugalma új helyére; de legközelebből Téged érdekel az, 20 év óta gyászoló méltóságos grófi özvegy, és nemes Batthyány-család; mert az ő kivézettségén a te szivedet járta át a gyilkos golyó, s benne a ro nemes törzsdől dől a sírba. — De a gyász és fájdalom közepette is szakis vigasztalást a nemzet részvéte fájáról, s nyugodjál meg annak enyhítő tudatában, hogy a nemes áldozat örök fényt deri-

tend legkésőbb unokáira is, míg a nemzet él, a Batthyány név áldásos emlékezetben lesz nála. Mire nézve ismételtem azt, mit néhány hét előtt a sírboltban, a már felvett s új koporsóba helyezett hamvaknál mondtam: a Mindenható, ki az élet és halál egyedüli ura, adjon a megboldogultnak örök üdvét, a nemes Batthyány-családnak pedig hosszas virágzó életet!

És most itt az óra, hogy az írás szavai szerint takarítsuk el testét szokás szerint és ne hanyagoljuk el az ő temetését.

Date magnis cineribus flores!

Hintsetek virágot a nagy hamvakra!*

A requiem. Junius 10-én délelőtt tíz órakor tartott meg az ünnepélyes gyászszertisztelt a belvárosi plébánia templomban, mely már jóval előbb egészen megtelt. A templom gyászjelvényekkel volt feldíszítve, a főbejárás fekete bársony kárpitok boríták, az oltár, szószekek és templom-oszlopok fekete leplekkel vonták be, melyeken nagy fehér keresztet és családi czimereket voltak láthatók. Középen pompás gyászravatal állt, s fekete mennyezet alatt az emelvényen koporsó, mely az elhunyt jelenlétét képviselte. A ravatal közelében foglalt helyet Batthyány Lajos özvegye, két leánya, fia s több rokon. Ott állt gr. Andrássy Gyula miniszterelnök nejevel, egészen fekete ruhában. Jelen volt még a miniszterek közül Horváth B., a képviselőház elnökei és számos tagja.

A gyászszertartást Szabó József felszentelt püspök végezte, mellette Schwendtner pest-belvárosi és Ráth buda-várbeli plébános prépostok segítők voltak.

A pesti zenekedvelők egylete előadta Mozart nagyszerű requiemét, s végül Mosonyi Mihály „Liberá“-ját.

E gyászszertartással véget ért a Batthyány-ünnepély hivatalos sora, de nem magaz ünnepély. A nap folytatban még sergeszen záródokoltak ki a sírkertbe, meglátogatni az új nyughelyet, mely az elhunytak adott.

Volt még az ünnepélynek egy sajátos jelenete is, melyet az előleges terv nem foglalt magában. Színhelye azon gyászos emlékü tér, hol Batthyány két évtizeddel ezelőtt kimúlt, az újépület megett a fater felé nyúló akáczeren. Azon a helyen, hol Batthyány térdelt, a fasor egyik fájára egy babérokoszorút, a másikkra egy gyászfátyallal bevont nefelejtszfűzert illesztett egy ismeretlen kéz. A babér felett egy kis olajmécs lobogott. A két fa ezen egyszerű jelentős díszét csak a temetőzés órájában vették észre, de még másnap is látható volt. A szabad ég alatt, a katonai lakánya közelében nem találkoztunk kéz, mely hozzá akart vagy mert volna nyúlni a nagy halottnak szentelt békés áldozathoz.

Két levél Kazinczy Ferencztől.

(Vége.)

... Ugyancsak ezidén nyomtatattak: Hercege de la Rochefoucauldnek erkölcsös fejti mondásai is, franczián, Németül Schultz Friedrich után (a ki a Német criticusok írtéle szerint a Francia stylus tulajdonságait csudálást érdemlő könnyűséggel tudta kinyomni a Németek darabos nyelvén); és Magyarul.

Írásainak 2dik kötetében a Stella, Clavigó és a Testvérek foglalkoznak állani.

a 3dikban: Emilia Galotti és Minna von Barnhelm.

a 4dikben: Paramythek, Titus, Themistocles, Etna és a Molier Medecin malgré luije.

Az 5dikben Karik Thura, a Szelmai Dalok, Ojthána, Berrathon, Karthon, Króma, Darthula Ossziából. — A Menyődörgés és Gibraltár Déniszből. — A Tavaszinnep és a Messziának válogatott darabjai Klopstocktól.

Maradok egész tisztelettel

Mélt. Úr

alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz.

Ide zárok két Vignettet, mely az első kötet-hez készült. A Marmontel könnyű lebegő stylusának emblemája a Herculanumi Táncosnő; — a másik darab egy Anglus festő munkája; a szerelem és a muzsika a vadat is megszelidíti.

Képemnek is idezárnam egy nyomtatványát, de két nyomtatványtál még nem kaptam többet, a Metszőtől. Érette 180 Ríftot fizettem a Metszőnek, pedig még nincs általa a név és az írás. Az 5. kötet 5000 ftba fog kerülni; de illő, hogy

valaha egész gondallal készült Nyomatást lásson a Publikum. Ha a Mélt. Ur nagy lelkű Sógora boldogítani fog, a munka elindul és még ez idén mind az 5 darab elkészül, csak a Metszőnek maradjon üressége 4 portré, 10 képet és 12 rezezt elkészíteni. A 3dik kötet előtt B. Vay Miklós fog állani, mert Emilia Galotti az ő nagy kulturájú hitvesének nevével hordja homlokán; az ötödik előpedig nyelvünknek egy szíves becsülője, B. Prónay László Exc., a ki magát az által is megdöntötte, hogy ez idén praemiumot tett ki egy Litteratúrának tárgyazó kérdés által.

II.

Er-Semlyén, 23. May, 1805.

Méltóságos Úr különös tiszteltöl barátom!

A parancsolt híradást Csokonaink emlékeztőkövéről örömet megteszem, és előbb közleni fogom a Mélt. Úrral. De szabad-e egy kértet tennem? — Ámbár utolsó levelemet a Mélt. Úrhoz futtában írtam: mindazáltal úgy emlékeztem, hogy abban olly ideák is voltak, a melyeket most hiábán keresek. Méltóztatásuk a Mélt. Úr azon levelemnek, ha még meg vagyok, ezen tárgyat illető czikkelyét kiírni és nekem megküldeni. Rendes bennem, hogy én, a ki iratáimon mindég talállok törlni valót, és Gessnernek Idylljeit most talán 17-edszer dolgoztam az első soron kezdvén az utolsóig újra, ha egyszer valamit kidolgoztam és az első dolgozás papírosra nincs kezemmel, elakadok, s azt hiszem, hogy Sallustnak fordítását talán soha sem fogom elvégezni, minthogy Brünni fogásom alatt meggyélve és gombostű fokával írogatott kézírásomtól megfosztattam.

Kis János mintegy 35 esztendőnek ember. Lutheranus Predikátor Nemes Dömökön Vas Lámegyében. Jó ember, eruditus, és Poeta, s e három mind olly mértékben, hogy nem tudnám meghatározni, miként kellések három rendbeli érdemeit rangföztöni. En őt Győrött 1795. Septbr. 29-d. láttam, midőn Morvába vittek. Tisztünk liberalis gondolkodású ember volt s megengedte, hogy magamhoz hívatthassam. — Midőn Göttingában tanult, azt mondták a Professzorok, hogy soha még ott olly nagy reményű négy magyar egyszerre nem volt mint az akkoriak; tudniillik Kis János és Németh László egy szobában, Schédlus Lajos és Liedemann Márton egy másikban, ugyan azon egy háznál. Németh László most Győri Professor annakelölte Gr. Batthyány Máx-nál udv. nevelő a Politikai tudományokban. Schédlus Aesthetices Prof. az Universitásnál Pesten, Liedemann Kolozsvári Patikárius Mauksch Urnak veje és Löcsei Prof.

Kis sokat írt: Zsebbeli könyv 1796. 1797. (Ezekben van a Wieland Muzarionának két első könyve és sok rejtett kincs): Zaid, Meinersnek oktatása mint kell exerpálni. Knigge a társalkodásról. Az ő munkája a minap kihirdetett Ifjak Bibliothecája is. Nem sokára Mythologia fog világot látni stb.

A levélbe zárt Gemma szerencsésen ért el kezembe. Ha ez akart lenni Caesar, a Hazája szabadságának eltapo-ója, az erkölcsnek és Rómáinak végső eloltója, s a minden hímek nősténye 's minden' nőstények' hímje, a Clódius forma emberké' pajtása stb. úgy asscualom a Mélt. Urat, hogy ez nem ő, és hogy a metszés vagy nem Római, vagy azon időkből való, midőn a mesterség profanus kezekbe jutott, s minden a ki követ vésni tanult, az elkészült fő alá azt a nevet írta, a melyet neki oda irni tetszett. Ellenben annál igazibb belyéget hordja a Római Stylusnak a koszorúzott fő, a mely a Mélt. Úr a levelet pecsételte be. Szép fő, és igen szépen dolgozott fő. A levélbe zárt főnek nincs expressiója s physionómiaja. A birke bárány bőré módjára dolgozott hajfűrtől fel nem akadok, mert azzal a régiek' metszői éppen úgy nem gondoltak, mint viszont a fület a legnagyobb gondallal dolgozták ki mindenkor. — Minekutánna a Mélt. Úr, a mint írja, örömet venne még most Gemmakat (Originálokat Fejedelmeknek való; privatus erszeny azt el nem bírja, és a ki mit így venni lehetne, az mind false Waare) — szabad legyen azt a kérdést tennem, ha tudja-e a Mélt. Úr, hogy azokat Wegdwordi Masszában, mely el nem porlik mint a viasz és gipsz, és olly élesen kinyomja a formát, mintha metszett fő volna, Lipsziban Rost nevezett képkerekedő és Antiquáriussal gazdag gyűteményben lehet kapni? Ha az illy-nok eránt jó emberrel nem tesztük fel, csálhatatlánl megvagyunk csalva, kivált hogy a német felőlünk azt hiszi, és méltán, hogy barbarussal van dolga, a ki az effélékhez nem ért. — Nekem megvagyom a Rost magazinumának az előadása, s csak tudnám

ki által örömmel megküldeném végig tekintés végett, s melléje tenném Winklemannak Őfejűdjéte der Kunst nevű megbecsülhetetlen munkáját.

En ezidén egy magyar dolgokra tartozó bibliothéát szerzettem Német Országban, és már útban vannak a könyvek. A legtrikább, legkap-hatalanabb portékák fordulnak elő gyűteményem-ben, nem azok a nagy de kapható munkák, mint Pray, Katona stb. s Magyar emberek képeinek sok Centuriái. Kötelességnek ismertem, azokat megszerezni a hazának: de új és későn kezdő Gazda lévén, mielőtt a könyv elérkezik, min-gyárt áruba bocsátom, legelőször is azt az Oskolát kinalván meg vétellel, melyben gyermeki esztendeimet töltöttem. Valamint az íróasztalánál, s ragyogni nem akaró és éppen ez által ragyogó hasonlíthatatlan nagy viseletével a társaságokban, a hol fellép. A legszebb tónusú férfi, s merő rend, csaknem a kicsinyességig. De a természet mindennek kiszabta az ösvényét, a melyen halad-ni kell: Török Lajos nem Gyűlésekben s Diae-tákon paradoxonai szillett. Öt mint Bécot a Philosophiai árnyékban kell meglesni. Mivel több szív, szebb lélek nincs meg botlásában is mint az övé. Rogendorf Aloysiának legkisebb érdeme az, hogy az ő atyja Pálffy Miklósnak unokája volt, noha nekem kedves, hogy van Magyar vér benne is. Higgyen nekem a Mélt. Úr, Sophiának szülétek nem tudnék választani, ha a Mindenha-tóság rám bízna is hogy válasszak, ha ezeket nem választhatnám. Pedig ő földnek sok jó fia van, sok jó leányai, csak tudjuk ismerni.

Maradok hív tisztelettel s barátsággal alázatos szolgálja Kazinczy Ferencz.

Ismeri a Mélt. Úr Lippertnek Dactyliothé-cáját a 3000 gemmával? Ezek rézbe vannak metszve, és így is drágák, ki venné meg lenyo-másban?

A mérgekről.

Egyszerű s mindennap használt fogalmaknak, s kifejezéseknek meghatározása legbajosabb. Ha csak úgy nem akarunk tenni, mint a néhány évti-zed előtti időkben bölcsei, ki a meletget úgy hatá-rozták meg, hogy az „egy minden testet átözönlő, szerfelett rugékonny, igen finom lebnemű folya-dék.“ Így van ez a mérge fogalmával is. Sok tudós megkísérelte ennek definitióját, de mindnyájának bele tört a kése. Minden orvos megmondja, ha egy szert megnevezünk előtte, mérge-e az vagy nem, de még olyan tudós nem találkoztunk, ki átalá-nos jó definitióját tudta volna adni a mérge fogalomnak.

A nehézség oka abban fekszik, hogy legtöbb szer azon mennyiség szerint, mely belőle vétetik, lesz ártalmas, vagy nem. A s csak jó házi főszér, mégis ha valaki belőle egy fél fontot megiszik, ugy megmérgezi magát, mint annak a rendje. Pi-pázni majd minden férfi szokott, — sőt olykor egyik-másik fehér személy is megpróbálja, de azért nem tanácsolnám senkinek, hogy a dohány-ból készülő nicotin nevű anyagot bevegje, nem-csak azért, mert rossz, hanem azért sem, mert erős mérge. A pálinkát is megiszuk néha napján, s kevés belőle a dolgos embernek nem is árt, hanem ha valaki jónak látja a „kiesit, kiesit, de nem nagyon kiesit“ közmondást ugy alkalmazni, hogy egy pár itélet háj be az ákóvitából, bizony szesz mérgezés fejlődik ki nála, vagy könnyel-ven szólna, meggyulad benne a pálinka. — Tudjuk azt is, hogy a török szereti az opiumot; és is ismeretes, hogy az orvosi tudományban igen használatos s kis adagban a beteg test meggyó-gyítására szolgál: mégis épen ma reggel olvastam az újságban, hogy egy életét unt úri dáma opi-ummal megmérgezte magát és másnap szörnyet halt.

Azt tehát, hogy mi a mérge, megmondani senki sem tudja, hanem azért mindenki érti, ha azt mondják, ez mérge, ezt ne bántsd.

Hogy ki találta fel a mérgeket? Erre a kér-désre is bajos megfellelni. A görög-római hitrege szerint Hekate volt a mérgek feltalálója, mi azt

mutatja, hogy a tiszta erkölcsű görög nép oly undorral viseltetett a mérge keverés iránt, misze-rint annak feltalálását az éjszaka sötét istenasszo-nyának tulajdonítá. Hekate aztán a mérgekészítés nemes mesterségbe beoktatta leányait: Medeat és Circeit, kik közül az első szeretője Jason megmen-tésére, az utóbbi pedig Odysseus társának dísz-nová büvvölésére használta fel szép tudományát.

A középkor sötét századaiban — a papi és világi zsarnokság közepette leggyakoribbak vol-tak a mérgezés folytán történt kimúlások, külö-nösen Olaszországban divatozott a mérgekeverés. A feslettségéről s nyomoru bigottságról híressé vált florencai udvar történetei tele vannak mérge-zési esetekkel. Különösen kiütnek e tekintetben a Borgiák és Mediciék. — Tofana asszony is, ki a híres aqua tofanának nevet adott, olasz nő volt. Sőt annyira ment e tekintetben a kormányok kö-zönye, s a vallások előítéletek által táplált babo-nás félelem, mely az ördögűzők és mérgekeverők irányában nemcsak a köznép, de a műveltebb osztá-ly részéről is általános volt, — hogy Velenczé-ben egész nyilvánosan ütők undok mesterségüket a mérgekeverők, különösen oly gyűrűk készítésé-ben tüntvén ki, melyek mérget tartalmaztak, a egyszersmind sebet ejtettek az áldozat kezén, mely sebbe aztán a mérge a gyűrűből bele ömöl-vén, az egyént megmérgezte.

Azonban már a régi korban igen sok mérge-zési esetről tesz tanúságot a történetírás. Tudjuk, mert megírta Cornelius, miképen Hannibál, nem-tudva többé esküdt ellenségeinek a rómaiaknak ártani, *venenum, quod semper secum portabat, sump-sit*, (bevette a mérget, melyet öröklé magával hordott.) Mindenki ismeri a bölcs Socrates törté-netét, kit a törvényszék megerőpohar megvására ítelt. Az is közönségesen tudva van, hogy Mithri-dates a pontusi király annyira félt a megmérgezte-től, hogy elhatározta magát a mérgehez egé-szen hozzá szoktatni. Eczélből mindennap nagyobb-nagyobb adag mérget vett be, ugy hogy egészen ártalmatlanná lett rá nézve a mérge. Csak hogy min-dig egy ugyanazon mérget használván, ahhoz az egyhez ugyan hozzá szokott, de más szerek ellen nem biztosíthatta magát. A mérgekeverés a va-dabb népek közt is nagyon el volt terjedve. Ki ne tudná, hogy a frankok két szörnyetűt király-néja, Fredegonda és Brunhild egymásután küld-ték kedveseiket a tulvilágra, bizonyos sárga port hintve azoknak ételére. — Később még nagyobb fokra hágott a mérgezési düh. Uralkodók, hogy a trónkövetelőktől megszabaduljanak, nem egyszer vették igénybe az *aqua tofanat*; sőt olyan tökéle-tességre vitték a mérgekeverést, hogy I. Leopold-nak gyertyáit mérgezték meg, s azok elégsé köz-ben támadt füsttel akarták a hatalmas uralkodót megölni, mi meg is történt volna, ha történetesen egy orvos a bűnt fel nem fedezte.

A mérgeket tudományos szempontból leg-előbb az arabok tanulmányozták, s az ő iskolákból terjedt el a méregtan nyugati Európa minden tu-dományos intézetébe. Azonban csak a legújabb időben — mikor hálá isten! a természettudományok előtérbe léptek az egész művelt világon — lett a *toxicologia*, a méregtan mint tudomány megalapítva. E tekintetben nagy nevet szerzett magának a híres francia orvos Orfila, valamint az angolok közül Taylor. Ezek s nyomukon mások is évről évre újabb mérgeket és ellenmérgeket fedeztek fel, természetos segédek levén e felfedezések al-kalmával a vegy- és élettan. Különösen nagy szerepet játszik az élettan a mérgeztetésben azért, mert mai időben nem annyira ásványanyagok-kal történnek mérgezések, mert ezeket könnyű a hullában fölfedezni, mint növényndevékkal és az ezekből nyerhető *alkaloidokkal*, melyeknek felfe-dezése a hullában sokszor lehetetlen, melyeknek hatását tehát élő állatokon kellett tanulmányozni.

A mérge fogalma a ragály (contagium) és gerj (miasma) fogalmához igen közel áll, elany-nyira, hogy mérge és ragályzó anyag (vírus) közt biztos határvonalat húzni igen bajos. Sok mérge élettani hatása minden tekintetben megegyez va-lamely ragály anyag élettani hatásával. Így pld. ha valaki arzenes-savval (egérkő) mérgeztetik meg, akkor következő tünetek lépnek fel nála: meleg-ség érzése a torokban, undor és émelygés, hő, gyakran ismétlődő hányás, kiállhatatlan szomj, mely italok fölvételére nem enyhül, fájdalom a gyomortájon, az arcz eltorzulása, a vértágok meghidegülése, gyöngöcs, hajlam az ájulászara, szapora és kicsiny érités, gyakori székürülés, görcsök különösen a lábakban — s végre az arcz kék-kóros színezete, (cyanosis) a bőr jéghidegsége, az ork hirtelen megemmisülése közben fellép a halál. — E körképnek tökéletes hasonmása az

ázsiai hányászékés (cholera asiatica) körképe. — Épen így a bolondító esalmatok (atropa bella-donna) magának porával megmérgeztet egyén épen azoa körképet tünteti föl, mint az, ki veszett eb marása folytán vizizonyt (hydropholiát) kap.

Mint fentebb említett, a mérgek és orvossze-rek közt bizonyos rokonság van, vagyis sok gyógyszer egyszersmind mérgeül is szolgál. Hoz-zátehetjük, hogy épen a legsarkalatosabb gyógy-szerek azok, melyek egyszersmind mérgeül is szolgálhatnak.

Hogy valamely szer mérgeképen hasson, az különböző mellékkörülményektől függ. Így mellék-körülmények:

1. Az adag. Minél nagyobb az adag, annál erősebb a hatás, s a mi gyógyszer volt kis adagban, mérgeggé lehet nagy adagban. Megie-gyezzük itt mellesken, hogy e tétel, mely egye-nesen a kétszerkettő-negyből folyik, határozottan megdönti a homeopathia alapelvét, mely szerint valamely gyógyszer annál erősebben működik, minél csekélyebb adagban jut a testbe. — A szer adagától gyakran a hatás minősége, módja is függ, s szemer arzenes-sav két-három napig tartó, az izgltság és fájdalom minden tüneteit egybeköt-tött bő ürüléseket eszközöl; fél óny pedig meg-öli a legerősebb embert is egy pár óra alatt fájdalom, görcsök és minden más tünetek nélkül.

2. A használati mód is sokat tesz a mérge hatásának nagyobbítására vagy kisebbítésére. Ha egyszerre vagy rövid időközökben adatik be va-lamely szer, sokkal erősebben hat, mintha abból ugyanazon mennyiség hosszú idő lefolyása alatt jut a testbe. Ez az oka annak, hogy a kalaposok habár mindig gígyanynyal dolgoznak, mégis csak ritkán kapnak gígyenkört, s a betűszedők közül sem mindenik betegszik meg ólommérgezés miatt.

3. A bevett szer alakja és halmaz állapota is sokat tesz arra, hogy az különböző lesz-e a testre nézve, vagy pedig mérge gyantán hat. Folyékony anyagok mindig gyorsabban vették fel a szer-vezetbe, mint szilárdak, azért, mert ez utóbbiaknak a gyomorban előbb fel kellene oldatniok, hogy felvethetessenek, a mire azonban nem mindig van idő, mert többnyire előbb kikiszőböltetnek a test-ből, mint hathatnának.

4. Az egyéniség is befolyással van arra, hogy a gyanus anyag mérgeként szerepeljen. Tudjuk, hogy a megszokás a mérge hatását szolidíti, sőt olykor megsemmisíti. A stjarek közt sokan van-nak, kik mindnap vesznek be egy bizonyos mennyiségű arzent, s a helyett, hogy bajuk lenne tőle, még meghízának. Igaz, hogy aztán, ha fel-hagynak az arzen-evéssel, könnyen száraz beteg-ségbe esnek. Itt van annak a magyarázata, miért nem szeretik a lótaró gazdák az olyan kocsiszt, ki a lovak abrakjába egérkövet esz. A ló ugyan meghízik az ilyen kocsis keze alatt, de mielőtt más kocsis lesz, ki nem traktálja ilyen nyálak-nál, mindjárt megkehesedik. Azon tapasztalat-sággal, hogy az arzen hízal, egy pár külföldi orvost arra indított, hogy tudóveszes betegeit arzennal gyógyítsa, mi azonban sehogy sem akart sikerülni. — Hogy mennyire megszokja az ember a mérget, mutatja a keleti népek példája, kik az opiumért reszeknek.

Némely betegség is képessé teszi az embert a mérge hatásának ellenállani. Így a dermekórban, tetanusban szenvedő beteg 5—8 szemer opiumot is bevehet napoként ártalom nélkül; onny pedig némely egészséges embernek elég lenne arra, hogy a mennyország kapuit előtte megavássa. Annak is láttam példáját s pedig a pesti kóródn, hogy egy beteg nő könyörögve kérte rendelő orvosát, hogy feekendjen bőre alá jodkaliumot, holott annak égető, kollemtelen csipését egészséges egyén alig képes kiállani.

5. Nagyon sokat határoz az illető szer mérge gyanánt szereplésében azon körülmény, hogy mily uton velle fel a szervezet, azaz: tudományos nyel-ven szólna a mérgezés csarnoka (atrium) intoxica-tionis) is befoly a szer hatására. Ha a mérge egye-nesen a vérbe jut, leggyorsabb és legerősebb annak hatása. Ha a szer verbebe vitétik, melyek nagy felszívó erővel bírnak, természetes, hogy erősebben hat, mintha olyanokba jut, melyek ilyen ilyen képességgel nincs. Innen van, hogy a gyomor és bélrendszerbe vitt mérgek erősebben hatnak, mintha ugyanazon mérgek a külbőre ke-netnek. Egy jó adag hólyaghagyuzóban levő kőrish-gár-por (pulvis cantharidum), ha a bőbe jut, képes mérgezési tüneteket létrehozni, míg a külbőre kenve, csak helybeli bőrlöbort támaszt. Tudva van, hogy sok mérge csak akkor képes mérgező hatást gyakorolni, ha a vérbe jut. Ilyen pl. a kigyó mé-reg, melyből a legcsekélyebb mennyiség is mérge,

*) Az ur Jézus pedig még világosabban tanítja, mondván: „Ne féljete az öztől, kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik.“ Máté 10. 18.

